

Brušane - važno mjesto od svehrvatskog značaja

Mnoge će iznenaditi podatak da je dovelebitsko ličko selo Brušane i okolno područje nekada bilo "ispod" ekvatora na 10. stupnju južne geografske širine, dok se danas nalazi između 44. i 45. stupnja sjeverne širine, tj. oko 6.000 km sjevernije, a vinskocrveni *Brušanski pješčenjaci*, iz kojega su Brušani u prošlosti izrađivali bruseve, na samome ekvatoru. Uslijed pomicanja kontinenata kroz geološku povijest Brušanska je dolina poprimila neke pejzažne elemente alpskih dolina.

U prirodnoznanstvenome pogledu Brušane i okolica ističu se geološkim znamenitostima, zahvaljujući činjenici da se nalaze na najstarijim stijenama u hrvatskome kršu (i u području Dinarskoga krša u cjelini). Te su stijene najvećim dijelom mezozojske i kenozojske starosti, a u Brušanima još i starije – mlađepaleozojske starosti u rasponu od 310 milijuna godina do 251 milijun godina prije današnjice.

U Brušanima tri su svjetski čuvena geološka smjestašta koja često posjećuju geolozi s ciljem znanstvenih istraživanja: Kalvarija ili Velnačka glavica, Paripov jarak i Košna vrelo.

Kalvarija ili Velnačka glavica, brdašce kod brušanskoga groblja s izdancima crnih organogenih vapnenaca, tzv. matičnih stijena u kojima je nastajala nafta, taloženih u morskim lagunama.

Kalvarija, crni organogeni vapnenac (nafta)

Kalvarija (Foto: Ivo Velić)

Kalvarija, polaznici tečaja Hrvatske geološke ljetne škole; brušanski župnik Nikola Turkalj (drugi s desna) i voditelj tečaja prof.dr. Ivo Velić (prvi s desna). (Foto: Ivo Velić, 2012.)

*Svatko žedan znanja, i malo "pustolovnog turizma", može proći temeljni višednevni terenski tečaj **Hrvatske geološke ljetne škole** (HGLJŠ), udruge za promicanje hrvatskih geoloških posebnosti upravo u Brušanima i na Baškim Oštarijama. Voditelji tečaja su profesori Rudarsko-geološko-naftnog fakulteta iz Zagreba, a ljetna škola smještena je u Baškim Oštarijama, u "Pastoralnom centru Baške Oštarije".

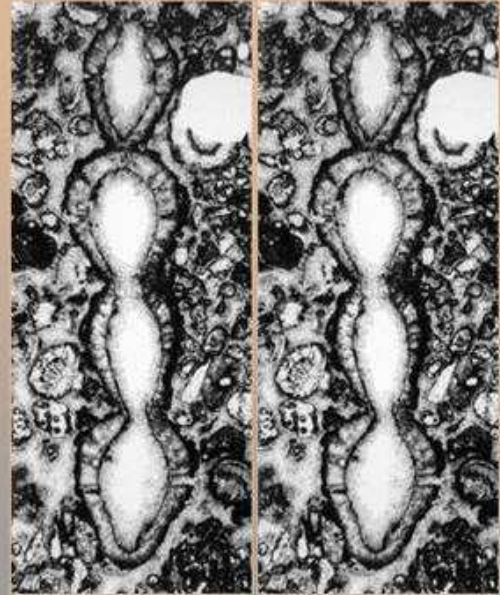
Paripov jarak (u usjeku ceste prema Baškim Oštarijama) gdje se nalaze ostaci nekadašnjega podmorskoga grebena s fosiliziranim ostacima grebenotvornih organizama (alge, ramenonošci, spužve, briozoi i dr.).

Paripov jarak, 2012.

Zelene vapnenačke alge
Chlorophyta, Dasycladales

Rekonstrukcija oblika

Mizzia velebitana SCHUBERT 1909, gornji perm,
Velnačka glavica (brdo Kalvarija), Brušane i Sv.
Rok, Velebit (x50)

Ramenonošci / Brahiopodi
Brachiopoda

Martinia velebitica SREMAC 1984, makrofosili otkriveni u tamnim
vapnencima, srednji perm, Milašnovac, Brušane, Srednji Velebit.

Brahiopodi ili hrvatski ramenonošci su skupina mekušaca koji su slični školjkama. Njihova je ljuštura s mesnatim dijelom životinje bila pričvršćena za morsko dno pomoću jedne dugačke stapke, oblika poput obične šipke, promjera 0,5 cm. Kako je ta stapka bila izgrađena od organskoga tkiva u fosilnih ramenonožaca nije očuvana.

Košna vrelo s izdancima šarenih tzv. *Košna konglomerata* donjopermske i srednjopermske starosti (290 do prije 270 mil. god.) nastalih na kopnu taloženjem oblutaka različitih stijena u potočnim dolinama (Foto: Ivo Velić, 2011)

Prvi gospićki vodovod napajao se s izvora Košna vrelo.

Stijene vulkana ugaslog prije oko 210 mil. god.; Gospićko-senjski biskup mons. dr. Mile Bogović s polaznicima tečaja Hrvatske geološke ljetne škole. (Foto: Ivo Velić, 2011)

"I za višu turistiku ima oko Brušana po Velebitu dosta zgode i prilika. S Takalica može se doći preko potoka Suvaje do sedla Sadikovca na duguljasti vrh Stadovaču (1286 m) i na okruglasti vrh Konjevaču (1381 m). Okrene li se iz Brušana prema jugu, može se doći na Samarić (1193 m), Goli vrh (1451 m), Šiljevaču (1295 m) i na Veliku Klepetušu (1450 m).

...

Potok Suvaja, Brušane, 2012.

Potok Suvaja ima svoj početak pod Oštarskim vrhom (1109 m), koji se za velike suše u svom kamenitom koritu neopazice gubi i mjestimice presušuje, stoga se i zove Suvaja. U Suvaji ima pastrva i raka, a čim Suvaja prodje Brušane zove se Brušanica. U Brušanicu se oko mjesta Novi (danas Lički Novi, nap.a.) sljeva više potočića, pak ona odatle teče dalje kao Novčica i protičući Gospić, sastaje se s Likom vodom sjeveroistočno od Gospića. Naša kršna i junačka Lika." (*Hrvatski planinar*, Zagreb, 1900.)

U Starom vijeku na području današnje Like, Gacke i Krbave žive Japodi. Kao njihovo središte spominje se grad Metul, koji je najvjerojatnije bio na gradini Viničica kod Josipdola. Dvije japodske fibule (dio nakita) i pinceta iz 5. st. prije Krista su jedini nalaz iz arheološki neistraženih Brušana.

Japodske spiralne fibule, Muzej Like, Gospić 2012.

Japodske ukrasne igle, Muzej Like, Gospić 2012.

Japodski privjesak, Muzej Like, Gospić 2012.

Sve do zlosretne Krbavske bitke 9. rujna 1493. koja je promijenila hrvatsku povijest, županije Lika, Gacka i Krbava su gospodarski najrazvijeniji dio ondašnje Hrvatske, a bile su i središte najstarijeg hrvatskog plemstva. Nemalo je poznavatelja povijesti koji smatraju da je upravo ovdje kolijevka Hrvatske državnosti – prvi hrvatski knez Borna nazivao se knez Gacki. Na Krbavi, koja će poslije biti nazvana Udbinom, je 1185. godine utemeljena [Krbavska biskupija](#), prva biskupija u zaleđu naše mitske planine Velebita.

Hrvatski troplet, Smiljan 10. st., Muzej Like, Gospić 2012.

Plitka troprutasta pletenica omiljena je dekoracija crkvenog namještaja svih starohrvatskih crkava.

Najbrojnija glagoljaška baština potječe iz Like, ili je vezana za Liku.

Kosinjski Bakovac, kapela Sv. Vida, 1517. (Muzej Like, Gospić, 2012.)
Natpis na glagoljici: CIMER KNEZA ANŽA F (Frankopana)

Brušane, kamen s glagoljskim natpisom i biskup Mile Bogović, 2011. (Foto: vlč. Nikola Turkalj)

Tijekom radova na sanaciji drenaže župne crkve Sv. Martina biskupa u Brušanima, 21. listopada 2011. župnik Nikola Turkalj je otkrio vrlo važan detalj iz povijesti ove crkve – kameni prag (dužine 105 cm, širine 26 cm, visine 32 cm) na kojemu su bila uočljiva neka slova.

Brušane, natpis na glagoljici: LET GOSPODNIH 1512

Nakon župnikovog otkrića biskup Bogović je obišao nalazište i ustanovio da je riječ o glagoljskom natpisu za koji Branko Fučić kaže da je "na pragu sakristije", ali je očito da ga Fučić nije vidio već se služio "papirnatim otiscima župnika Janka Biščana u ostavštini Mijata Sabljara" (*Glagoljski natpisi*, 1982., str. 111). Sabljar (+1865.) je tekst pročitao: "LET GOSPODNIH Č F I B (1512.) V TO VR(ime)".

Na kamenu se nalazi još nekoliko glagoljski slova koja su bez posebnih pomagala nečitljiva. Nije, međutim, jasno kada su nakon glagoljskih slova dodana tri latinička slova (IBT).

Turci su okupirali Liku 1527. godine, što znači da je kamen svjedočanstvo o katoličanstvu i crkvi u Brušanima iz predturskog vremena.

Brušane, kamen s glagoljskim natpisom, crkva Sv. Martina biskupa, 2012.

Prijedlog je da se ovaj kamen vrati gdje je i bio izvorno, kao nadvratnik ulaza u sakristiju. Na taj način bi bio trajno svjedočanstvo naše baštine koja je prolazila svoju kalvariju pustošenja i razaranja.

O selu Brušane nema pouzdanijih podataka prije dolaska Turaka.

1411. – Pavlinski samostan, prvi pisani spomen Brušana;

1527. – Turci grade utvrdu u Brušanskoj dolini;

1685. – Knez Jerko Rukavina oslobodio Brušane;

1696. – Biskup Glavinić u opisu Like i Krbave, prigodom vizitacije nakon oslobođenja od Turaka, spominje Brušane i crkvu Sv. Martina biskupa kao ruševinu;

1730. – Izgrađena nova kapela/crkva Sv. Martina biskupa;

1746. – Brušane ulaze u sastav 11. smiljanske satnije odnosno Ličku pukovnicu sa sjedištem u Gospiću;

1765. – izgrađena natporučnička postaja (časnički kvartir) za stalni boravak krajiškog natporučnika;

1789. – Prema najnovijim istraživanjima Brušane su kao kapelanija bile filijala gospičke župe Navještenja BDM;

1808. – Senjsko-modruški biskup Ivan Krstitelj Ježić promaknuo je brušansku kapelaniju u župno središte;

1846. – Otvorena pučka škola;

Brušane, crkva Sv. Martina biskupa, 2012.

Brušane, unutrašnjost crkve Sv. Martina biskupa, 2012.

1854. – Izgrađena današnja crkva Sv. Martina biskupa;

1942. – Partizani (kokarda i petokraka) su u napadu na Brušane (14. srpnja) zapalili crkvu i župni stan, a kamen s glagoljskim natpisom je najvjerojatnije pao na zemlju. Kod obnove

crkve (1962.) nisu ga vraćali natrag već su ga, najvjerojatnije iz neznanja, ugradili kao stepenicu na ulazu u sakristiju i zalili betonom.

1962. – Brušanski župnik vlč. Josip Kapš je uz velike poteškoće, i ometanje UDB-e, obnovio ruševnu crkvu spaljenu 1942.;

2008. – U prigodi obilježavanja 200. obljetnice župe, brušanski župnik vlč. Nikola Turkalj obnavlja trošnu crkvu novčanom pomoći Gospičko-senjske biskupije i donacijama Brušana iz inozemstva: podigao je na crkvu novi toranj kakav je bio prvotni, postavio je bakreni lim na krov crkve i obnovio fasadu zvonika te pročelja crkve. U izgradnji je i novi župni stan.

Lička kuća, Muzej Like, Gospić, 2012.

"Neplodno tlo, prenapučenost (u odnosu na plodnost tla, nap.a.) i nerodica tjeraju svake godine iz Like i Krbave veliku silu najbolje muške radne snage po dalekim zemljama Europe i po prekomorskim krajevima: Amerike, Afrike i Australije. Dade Bog da se velikom obrtu otvore vrata u Lici i Krbavi". (*Hrvatski planinar*, Zagreb, 1900.)

Lička kuća, Muzej Like, Gospić, 2012.

Lička kuća, Muzej Like, Gospić, 2012.

U Franačkom kraljevstvu su osobito štovali svetog Martina, pa je vjerojatno tada i prva crkva u Brušanima posvećena njemu kao zaštitniku Brušana. Kasnije, kada je Europom harala kuga, Brušani su za suzaštitnika uzeli svetog Roka.

Župa Sv. Martina biskupa u Brušanima:

1752.	—	568	žitelja,	svi	rimokatoličke	vjere;
1834.	—	481	žitelja	u	54	kuće;
1857.	—	589	žitelja	u	60	kuća,
1910.	—	—		680		žitelja;
2007.	—	—		185		žitelja;
2011.	(stanje			31.		prosina):
—			180			žitelja
—	broj	katolika		u	župi:	180
—	broj	krštenih	do	jedne	godine:	2
—	broj	pokopanih	koji	su	sakramentima:	2
—	broj	pokopanih	koji	nisu	sakramentima:	5
— broj obitelji koje je pohodio svećenik za blagoslov u 2011.: 76						

Rokovo (16. kolovoza) je i ove godine proslavljeno u Brušanima.

Priprema za svečanu procesiju i slika sv. Roka, Brušane, 2012.

Biskup Bogović i župnik Turkalj, priprema za svečanu procesiju, Brušane, 2012.

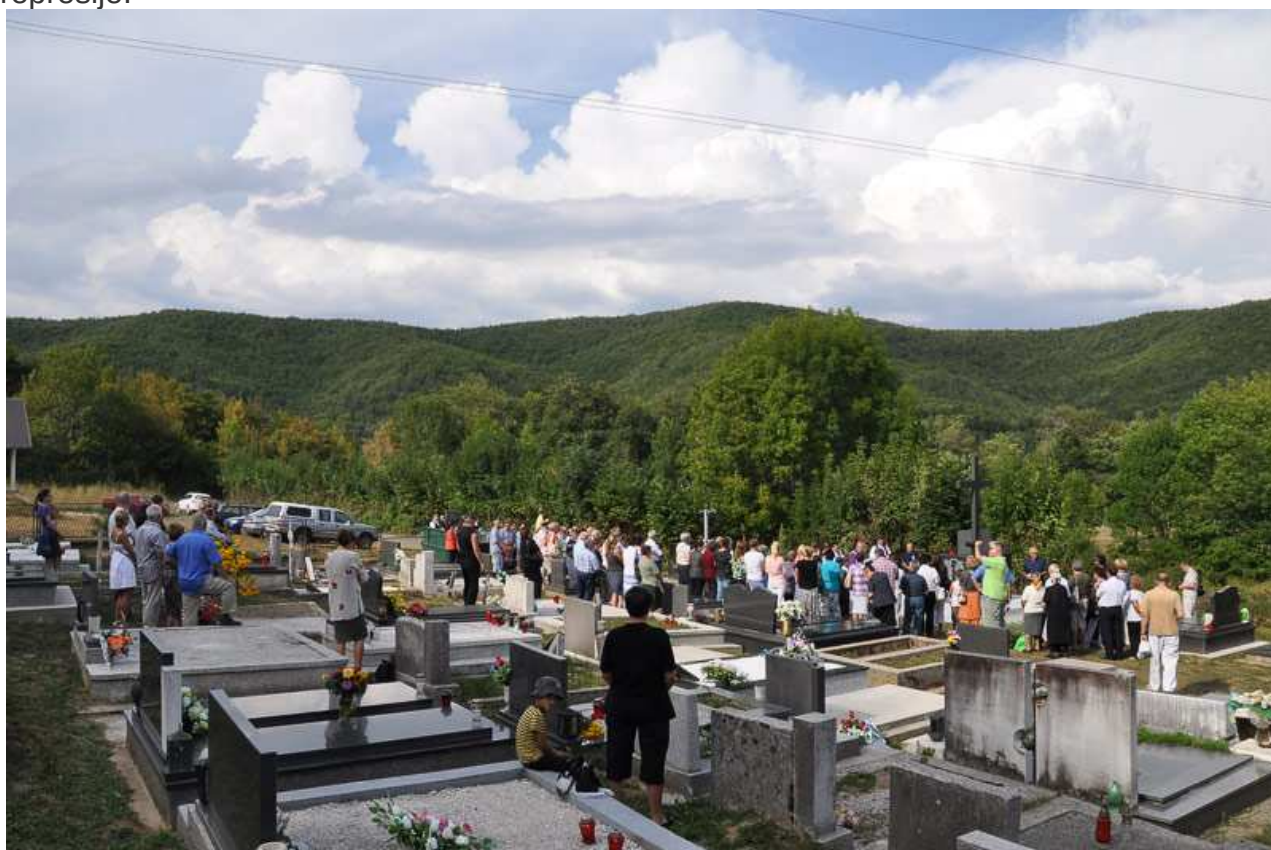

Domovinski križ, groblje u Brušanima, 2012.

Svečanost proslave sv. Roka u Brušanima ove godine predvodio je gospičko-senjski biskup mons. Mile Bogović, a započela je molitvom i blagoslovom kod Domovinskog križa na mjesnom groblju. Molilo se za sve poginule i umrle Brušane, a u molitvi se spomenuo i Stjepan Devčić, kao poginuli pripadnik [Velebitskog ustanka](#), po kojem je malo mjesto Brušane ušlo u hrvatsku povijest obrane od jugoslavenske velikosrpske diktature i represije.

Svečana procesija od groblja do crkve.

Biskup Mile Bogović je predvodio misno slavlje posvećeno i glagoljaškom nalazu potvrde (najmanje) 500-godišnjeg postojanja crkve i vjere u Brušanima.

Biskup je govorio o svetačkom životu sv. Martina i sv. Roka i njihovoj ulozi u katoličkoj Crkvi, ali i vjekovnoj težnji Hrvata za slobodom, o kojem svjedoči i stradanje Stjepana Devčića u Velebitskom ustanku, pa je i taj zaboravljeni junak spomenut u propovijedi i molitvi.

Poslije mise je prigodnim domjenkom nastavljena proslava Rokova.

Spomenik Velebitskom ustanku, Brušane, 2012.

Spomenik Velebitskom ustanku nalazi se na mjestu gdje je nekoć bila žandarmerijska stanica u Brušanima. Smješten je neuočljivo, uz samu cestu, bez mogućnosti pravovremenog zaustavljanja i bez ugibališta. Uočuje se nedostatak jarbola i hrvatskog stijega, koji bi spomenik trebao obilježiti kao državno značajan.

Stoji zapušten uoči 80. obljetnice (7. rujna 1932. - 7. rujna 2012.) značajnog događaja.

To je događaj o prešućenoj povijesnoj istini, o teroru koji je nad Hrvatima provodila velikosrpska dinastija, a danas nastavlja svojim krivotvorinama politička oligarhija, kako ona iz Hrvatske, tako i ona iz Srbije.

Velebitski ustanak baca i drugo svjetlo na pojam riječ "ustaša", pripadnika organizacije koja je osnovana i organizirana kao posljedica nepodnošljive velikosrpske diktature nad hrvatskim narodom.

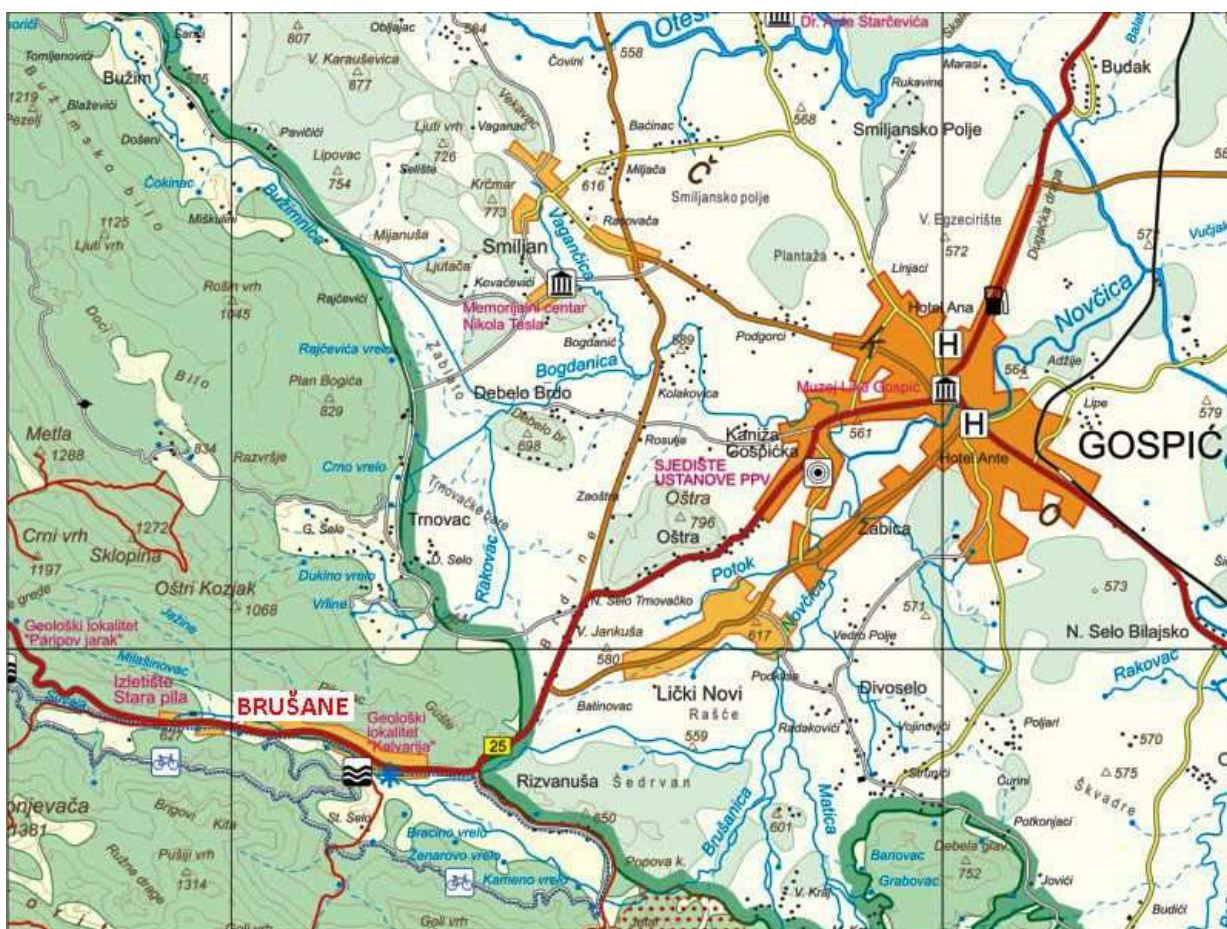
U današnjoj slobodnoj domovini Hrvatskoj Velebitski ustanak dobio je na povijesnoj važnosti, jer ga se opravdano(!) smatra prvim organiziranim otporom hrvatskog naroda protiv vojno-žandarskog, velikosrpskog terora Kraljevine Jugoslavije, o čemu samo dijelom svjedoči spomenik u Brušanima podignut 7. rujna 1998. od Gradskog odbora HDZ Gospića i HDZ Brušana i Rizvanuše.

Tekst na samom spomeniku je nejasan, nečitak, na reflektirajućem mramoru, kao da nekome nije bilo stalo do dugovječne po(r)uke. Po svojstvenoj hrvatskoj recepturi nije dovoljno jasan sadržaj i poruka, o čemu se pri postavi 1998. godine trebalo ozbiljno razmisliti. Više toga trebalo bi pojmovno i povijesno pojasniti, osim onog što govore dvije rečenice.

Iz svih tih razloga, ovo mjesto u Brušanima zaslužuje ozbiljan pristup, kako bi se spomen-područje dostojno uredilo, a događaji popratnim tekstovima bez ikakvih dvojbi i uvijanja, razjasnili svakom prolazniku. Na ovom mjestu treba prolaznike upoznati s okrutnim povijesnim hrvatskim okolnostima i istinama iz prošlih vremena, nad kojima se treba zamisliti, pokloniti, pomoliti i upaliti svijeće junacima u pokušaju odupiranja teroru i ostvarivanju slobode.

Žandari su u Jadovnom ubili Stjepana Devčića. U prigodnoj reportaži, 7. rujna 2012., bit će objavljene ekskluzivne fotografije njegovoga groba u velebitskoj šumi.

Brušane se nalaze na magistralnoj cesti Gospić – Karlobag, a od Gospića su udaljene 10km.

I za kraj nešto za razbuđivanje - djelo "[mladih antifašista grada Zagreba](#)", a sama je slika objavljena na facebook stranici njihove udruge.

Ljubomir Škrinjar, Damir Borovčak